

HÁRMAS TÜKÖR

HERCEG JÁNOS

JÁTÉK

A két háború között történt, odalenn délen, egy isten háta mögötti garnizonban, de történhetett volna másutt is természetesen. A város négy kilométernyire volt, reggel fél hatkor egy rozoga busz kihozta a tiszteket és altiszteket, s nem sokkal utána bekocogott az öszvérfogat a kenyérrel és az aznapi hússal, a fejadagoknak megfelelően, s másnap reggelig nem történt semmi.

Lazić, a zászlóalj parancsnoka, egy mosolygós arcú, testes őrnagy, amolyan jó negyvenes, hat órákor már kinn állt a felsorakozott századok előtt, hogy kezét sapkája széléhez emelve köszöntse őket:

– Isten segítsen, katonák!

– Téged is segítsen! – hangzott kórusban, s a riportok is rövidek voltak. Valaki szabadságot kért, mert halálán volt az édesanyja, valaki hat nap áristomot kapott, mert a vasárnapi kimenőjét hétfő reggelig hosszabbította meg. A szakács fehér kötényben és fehér sapkával a fején készen állt a kondér mögött, hogy kioSSza a rántott levest, amit percek alatt elvégzett. Hétkor már harsogtak a káplári vezényszavak az esetlenül mozgó újoncokat ráncba szedőn, s a kantinos, Isak Alzabar kövér, formás felesége, aranykarikákkal a fülében és hófehér fogsorral a kipirosított ajkában, már töltögetni kezdte a fenyőpálinkát, és sárgaréz ibrikek sorakoztak kávéval a tüzes dobkályhán.

Mindez kilencig lebonyolódott. S addigra Panić százados, az intendáns, ugyancsak kidühöngöghette magát a falusi katonai előadók hanyagsága és korlátoltsága miatt. Vékony, villogó szemű fekete ember volt, legényes bajuszkával a szája fölött, hirtelen haragú kis kakas, és írnökának jelentésére minduntalan eldünnyögte az obligát szöveget: „Jebemte, vojni referente!” Pedig odahaza nagy urak voltak ezek a fehérorosz községi előadók. Grófok, hercegek, tábornokok vagy legalábbis ezredesek. Nekik gründolta ezeket az éhbéres kis

állásokat a királyi kormány, mert másra nem lehetett használni őket. Nem voltak eget verő hibák, amelyeket itteni minőségükben elkövettek. Mondjuk, tévedtek egy napot az újoncok bevonulásánál, amiről sokszor nem is tehettek, mint olykor a pontatlan létszámról sem. Mindez azonban mégis épp elég lehetett volna, hogy felboruljon a rend és a zászlóalj háztartási mérlege. De nem borult fel. Panić századosnak ugyanis külön tehetsége volt, hogy kiemelje írnoknak a legmegfelelőbb embert, aki egyensúlyba tudta hozni a mérleget. Ehhez különben sem kellett finánczseninek lenni, oly egyszerű volt az a katonai könyvvitel.

Amikor ez a sokáig emlegetett eset történt, Börcsök, egy Tisza menti fiú volt a mérges géhás írnoka, aki egyedül vezette az egész üzemet. Ő mesélte aztán, hogy mi történt.

– Ha valami kell – mondta Panić minden reggel –, tudod, hol vagyok!

Persze, hogy tudta. A kintinban. S ha Lazić Őrnagy még nem lett volna ott, egy perc múlva biztosan megérkezett. Komolyan, szinte szótlánul itták meg a kávé, amelyet a túlillatosított, bögyös kintinosné könnyű táncleptekkel hozott az asztalukhoz. Isak Alzabar pedig, egy sovány, hajlott hátú, horgas orrú ember, élő bizonyítékaként, hogy az ellentétek vonzzák egymást, ünnepélyes grandezzaival tette elébük a kártyát.

– Osszál! – mondta az egyik komolyan és elszántan, mert naponként felváltották egymást a játék kezdéséhez. Gengszterrömit játszottak hat dzsókerrel, szótlánul és a végkimerülésig, vagyis délután kettőig, amikor a rozzant bárka megjelent, hogy visszavigye őket a városba. A kintinosné vörös róka boával lépegetett előttük, ha tél volt, nyáron pedig magas sarkú körömcipőben billegette kecsesen magát. Isak Alzabar ott maradt estig a kintinban, a betérő katonákat egyedül szolgálta ki, s aztán kerékpáron ment haza.

A napok fénypontja a délelőttöké volt, amikor Lazić és Panić kigombolt zubbonyban, sőt néha feltúrt ingujjban, ha meleg volt és még nagyobb az izgalom, halálos komolyan csapkodta az asztalt. Volt valami félelmetes ebben az évek óta tartó reménytelen és mégis végre menő küzdelemben. Mint a homokóra vagy a buddhista imamalom, oly gépiesen ismétlődött minden nap nap után, hosszú időn át. De a gépiesség mögül emberi szenvedély tüze csapott fel, s elektromossággal töltötte meg a levegőt.

Mert nagyban játszottak. Ez már tulajdonképpen nem is játék volt, hanem elkeseredett, valósággal végre menő harc, ami csak azért nem dőlhetett el, mert naponta előlről kezdődött. Óriási összegek marad-

tak krétával felírva a fekete kartontáblán, amelyet Isak Alzahar kulccsal zárt el a söntés fiókjában a következő reggelig. Váltakozó szerencséével, illetve balszerencséével játszottak. Hol az őrnagy három-négy havi fizetése úszott, hol a századosnak kellett napok múlva ledolgoznia ugyanennyit. Mert nem azonnali fizetésre folyt a játék, hanem végelszámolásra, amire sose került sor, hiszen felváltva futottak a pénzük után.

Ezalatt miniszterelnökök változtak, május elsején vörös kokárdával vonultak fel a tüntetők, amiről nem írtak a lapok, de országszerte suttogtak róla, s Belgrádban nyílt utcán verték puskatussal a keresztjüket magasra emelt pópákat, mert tiltakoztak a konkordátum ellen. Mindebből ide semmi, de semmi sem jutott el. A játék rendületlen hévvel folyt tovább.

De már nem sokáig.

Egy napon Panić százados szolgálati fegyverével agyonlőtte magát.

Sok mindent mondtak. Hogy rosszul élt a feleségével, hogy politikai gyanú árnyéka esett rá, akkoriban ugyanis már kezdett erősödni a baloldali tisztek tábora a hadseregben. Huszonnégy órán belül rovincsolást hajtottak végre az irodájában, s Börcsök, a szőke, Tisza menti fiú úgyszólván percek alatt tisztázott mindent.

Csak a kártyára nem gondolt senki. Ágyútalpon vitték a koporsóját, katonához illően, sortüzet adtak a sírja fölött, s partnere, Lazić, a parancsnok hetekig be se tette a lábát a kantinba.

Amikor végül mégis bejött, kókadtan és elveszetten ült egymagában, mint aki már nem az, aki volt.

– Valamit azért tenni kéne – mondta egy napon Isak Alzahar a feleségének, mert istenhívő ember volt, reggelenként kelet felé fordulva hajlongott és imádkozott. – A fekete tábla szerint a nyerő ő volt, a százados. Ehhez kétség nem fér. . .

– Na és akkor mit akarsz tenni? – nézett rá nagy szemével a felesége, aki mintha maga is gyászba borult volna, s szebb volt, mint valaha. – Ezek szerint nem kártyaadósság miatt menekült a halálba. De akkor meg miért?

– A régi gavallérok – mondta megfontoltan Isak Alzahar, és hosszú léptekkel sétált fel-alá – akkor röpítettek golyót a fejükbe, ha eljátszották a vagyonukat vagy a feleségük hozományát, Monte-Carlóban és egyebütt. De hogy a nyerő legyen öngyilkos, arra, azt hiszem, eddig nem volt példa.

– Először nem vagyunk Monte-Carlóban – mondta az asszony, mint aki megértett valamit a rejtélyből –, hanem egy vidéki garnizonban, amelyről az isten is megfélekedett. És ők éveken keresztül játszottak.

Ez meg nem bírta idegekkel. Itt már nem számított, hogy ki nyer vagy ki veszít. Valakinek ebbe bele kellett halnia. Ahogy a gyertya elég, úgy égeti el az embert a szenvedély. Érted? Add ide azt a táblát, hogy igazán vége legyen a játéknak. Érted?

S miután szinte megvetően nézett az urára, mert az olyan buta értetlenséggel bámult maga elé, kinyújtotta piros nyelvét, megnyálazta a mutatóujját, s letörölte a fehér számjegyeket a tábláról.

Aztán karba tett kézzel nézett ki a sivár kaszárnyaudvarra, a semmibe. Fülében kis ideig még hintáztak az aranykarikák, de ő már nem az az asszony volt, aki korábban.

KETTEN

Csak egy ágy volt a szobában, de ketten aludtak benne. Az sem ágy volt, csak valami kihúzható dívány. Ágy este lett belőle. A szobában egyelőre nem volt senki. Az asztalon virágváza díszelgett, olcsó színes üveg, de virág nélkül, a szekrényen élükre állítva könyvek voltak láthatók, a sarokban özvíz előtti vaskályha állt.

Előbb a fiú jött meg viharkabátban, s úgy, ahogy volt, leguggolt a kályha elé, és fűjni kezdte az alattomosan lappangó tüzet a széndarabok alatt.

– Nézd, mit hoztam! – lépett be később a lány apró hópelyhekkel a kabátján, s lehúzta feje fölül az égszínkéék kötött sapkát, majd lehajolt a csomagért, s nevetve magasra emelte. – Szegény anyám mégse tudott egészen kizárni a szívéből!

– Húha! – kapta fel a fiú a csomagot. – Te, ez egy komoly küldemény. Kibontod? Várj, itt a bicskám, vágd el azt a spárgát!

A lány még le se vetette havas kabátját, úgy, ahogy az utcáról jött, máris nekiállt a csomagnak, s kezdte kirakni, ami benne volt. Zsírpapírban egy darab füstölt sonkát, piros csomagolásban kerek sajtot, aztán két szép pár piros kolbászt, egyikből a fiú rögtön levágott egy darabot, s kenyér nélkül bekapta, a lány meg úgy, ahogy volt, szürke télikabátjában leült a heverő sarkára.

– Te, ez remek! – kiáltott fel teli szájjal a fiú. – Egy kicsit csípős, de nem nagyon erős mégsem, s fokhagyma sincs sok benne. Utálom a falusi kolbászt, ha kilométerre büzlik a fokhagymától! Ez nem olyan! És nézd, milyen piros! Nem eszel?

A lány nem felelt. Lehajtott fejjel ült, kesztyűs kezét az ölébe ejtve, s csak ült így, fel sem nézett, magába roskadva ült. A fiú tele szájjal evett, a sajtot is megvágta, s már a süteményt kezdte bontogatni, a

selyempapírba burkolt püspökkenyeret, amelyből barnán és fényesen dudorodtak a mazsola gyöngyszemei, úgyhogy abból is le kellett vágnia egy szeletet.

– Mi az, most miért sírsz? – fordult aztán a lány felé még mindig tele szájjal, éppen csak a rágást hagyta abba. – Történt valami? Elhúzott a prof? Másodszorra majd átenged, ne félj! Tudod, hogy én is így voltam tavaly. Lófej még rám is rivallt kidülledt szemmel: „Amíg én itt vagyok, magából nem lesz mérnök!” És jól belerandított az indexembe!

Most már leült a lány mellé, átölelte, s így ültek egy darabig szótlánul. A kályhában ropogni kezdett a tűz, s ha most az ablakra néztek, láthatták volna, hogy olvad el az üvegen a fehér jégvirág. De nem néztek az ablakra, mozdulatlanul ültek, s jó időbe telt, míg a fiú megszólalt:

– Aranybogár! – súgta. – Aranybogár! Ne sírj!

S erre a leányból hangosan tört fel a zokogás. Egész testében reszketett, s a fiú maflán téblábolt körülötte, mint ilyenkor minden férfi, s egyre csak azt hajtogatta, hogy ne sírjon, meg: Aranybogár! Aranybogár! Ezt ismételte tehetetlenül és ostobán, úgyhogy a lány egyszerre felkiáltott:

– Kérlek, hagyjál békén!

És már nem sírt. Felállt, levetette a kabátját, letörölte a könnyeit, és olyan kemény és határozott léptekkel jött-ment a kis szobában, mint-ha nem ő lett volna, aki még az előbb oly elveszetten és reménytelenül bámult maga elé. Az asztalhoz lépett, kirakta, ami a csomagban volt, egy hosszú tálcára, és az ablak két szárnya közé tette. Az volt az éléskamrájuk. És a fiúnak háttal állva kinézett a külvárosi estébe, ahol körhinta forgott valami nyúlós zenére, s távolabb apró gyerekek rángatták egy sátor mélyén villogó fények között a szerencsejáték szekrényeinek fogantyúit, s ő csak állt szótlánul sokáig. Aztán mégis megszólalt, de anélkül hogy megfordult volna:

– Hiába is beszélnek neked, úgysem értenéd! Az én szegény anyám viszont nem tudja olyan könnyen és keményen túltenni magát bizonyos dolgokon. Hiába vagyok én húszéves és nagykorú, vannak helyzetek, amelyekben az anyák ugyanúgy látnak bennünket, mint kislány korunkban. S álmatlan éjszakákon át gyötrődnek, hogy mi lesz velünk.

– Miért? Mi lenne? – felelte a fiú hetykén, és ő is az ablakhoz lépett, csak éppen a másik oldalára, s ott folytatta: – Jövőre készen leszek, s akkor, ha anyukád parancsolja, oltárhoz vezetlek!

– Ne gúnyolódj! – kiáltott rá a lány. – Megtiltom, hogy ilyen cinikus legyél! És azt hiszed, minden csak terajtad múlik? Olyan biztos vagy

benne, hogy én egy egész életre választottalak? Ez az éppen, hogy nem kötöttem le magam melletted! Ezt nem érti az én szegény jó anyám! Mert az ő korában még ma is úgy gondolkoznak, hogy ha egy nő odaadja magát valakinek – ez is milyen patetikusan hangzik, ugye? – akkor az csak a szent házasság keretei között történhet. Isten áldásával!

– Megmondtam neki is, hogy elveszlek, amikor itt, látva, mi a helyzet, akkora patáliát csapott, hogy a házinéninek is ki kellett jönnie, és megnézni, mi van itt minálunk?!

– Elég ostobán viselkedtél, meg kell hogy mondjam. Amikor váratlanul hazajöttél, egy pillanatig se próbáltál úgy tenni, mintha látogatóba jöttél volna, s nem lagnánk, nem élénk együtt.

– Lehet. Megengedem, hogy nem találtam mindjárt fel magam – felelte a fiú kicsit bizonytalanul. – De viszont becsületesen kijelentettem, mikor kitombolta magát, és szóhoz jutottam, hogy amint jövőre készen leszek, és állást kapok, elveszlek. Erre meg is csókolt sírva, ha nem felejtetted el, s azt mondta: édes fiam!

A lány oldalt fordult, s mintha még fél lépést is tett volna feléje.

– Először is változtass ezen a te egyoldalú szerepeden. Megmondtam már, hogy nemcsak rajtad múlik a mi együttlétünk további sorsa! Mire föl vagy te olyan biztos a dolgodban? Majd ha állást kapsz, elveszel! És ha nem kapsz állást ezekben a rohadt időkben, akkor mi lesz? Akkor mehetek a fenébe, mi?

Hosszan és keményen nézett rá, s talán ezért állt a fiú némán és gyámoltalanul, kicsit sápadt és megnyúlt arccal, mint aki tudatában van a ténynek, hogy alulmaradt. A kinti körhinta zenéje most felgyorsult, s a gyerekek ott, a kivilágított sátor alatt nevetve és ujjongva felkiáltottak, mintha sikerült volna kifosztaniuk valamelyik játékszokrénnyel.

– Azért mondtam, költözz hozzám – lépett a fiúhoz, és fél karjával átölelte, mert azt hittem, nem bírom tovább a bujkálást, s beleőrülök a magányos vágyakozásba. Érted? Azt hittem, így őszintébbek lehetünk egymáshoz, s már nem bírtam az alakoskodást, a hazudozást, a hülyén megrendezett alkalmakat. Azt hittem, így természetesebb, hiszen szerettelek.

– Most miért beszélsz múlt időben? – nézett rá egyszerre felderülve a fiú. – Olyan kiábrándító lettem? Hogy már nem is szeretsz? Aranybogár!

– Ó, hiszen tudod! – felelte a lány, és hozzásimult. Így álltak egy darabig egymást átölelve, amitől a fiúnak egyszerre olyan magabiztos jókedve lett, hogy azt mondta:

– Te, én felteszek egy teát ehhez a finom vacsorához! Jó?

– Én meg addig felszeletem a kolbászt – felelte a lány. – És a sonkát meg se kóstoltad, ugye? Majd abból is vágok!

Eszre se vették, hogy közben kitüzesedett a vén vaskályha, piros fénybe vont a szoba félhomályát, s kintről újabb, vidámabb dal lett hallható.

ÁRKÁDIA

A reggelek itt álmosan ásítognak, mert ősz van, küszöbön a tél, s mindenki behúzódot a maga kuckójába. Később majd végigmegy az utcán a szemétszedő cigány, megrázza kezében a kolompot, azzal jelezve, hogy megérkezett, s akkor kiszaladnak az asszonyok a szemetesvödörrel meg az elhullott baromfival, és inkább incselkedve, mint szemrehányó hangon azt mondják:

– Jaj, Nikola, de régen jártál a mi utcánkban, fene a dolgodat. Most ne csodálkozz, hogy összegyűlt a szemét.

Mit mondhat erre a legény, szája sarkában a füstölgő csikkel, hullámos, sűrű hajával, amely oly fekete, hogy szinte kék. Röhög. Hisz minden másnap végigkocog a falun a lovával, amely gyakran változik, csak a kocsi régi, meg ő maga. A ló hol kese, hol gidrán, vagy pláne fehér foltos, mint a cirkuszban, de soha nem olyan, mint benn a házakban a parasztoké, amelyek úgy alkalmazkodnak a környezetükhöz, hogy egy idő múlva hasonlítani kezdenek a gazdájukra.

– Miért? Nincs ebben semmi különös, mondja az állatorvos, aki messziről jött ide, s oly ösztövé, hogy nyáron kiállnak a bordái, ha lemegy ő is fürdeni, ahol már együtt van az intelligencia, ahogy itt mondják.

– A természet nem ismer különbséget ember és állat között, éppúgy ki van téve tüdőgyulladásnak és szívrohamnak, belső elváltásztású mirigyei ugyanúgy elváltoznak egy idő múlva, akár az emberé.

Az állomásfőnök felesége most fújta fel a virágos gumimatracot, amelyre majd lefekszik napozni, miután vastagon bekente magát valamilyen zölddió-illatú krémmel, amelyet a sógornője hozott Németből. Ujjai behatolnak hasának redőibe, úgyhogy csak vérpirosra lakkozott körmei látszanak ki, s az állatorvos bölcs megjegyzésére csak annyit mond:

– Hülyeség!

Erre aztán a mérnök röhög, mint a cigány, hogy ezzel jól kitoltak. Ő viszont fiatal és szakállas, tavaly került a szövetkezetbe, s tulajdonképpen mezőgazdász, de a címek és rangok demokratikus átrendezése folytán mérnökké lépett élő. S minthogy fiatal és szakállas, minden pillanatban kész az egész világon röhögni, nagyon helyesen.

– Was sagt er? – kérdezi a tifuszfrizurás sógornő, s csakhogy ujjal nem mutat a lódoktorra, mire a mérnök nem bírja ki, hogy kerékbe tört szavakkal ne utánozza: „Vasz zagt der bakter”, s a vendég hölgy, ahelyett hogy megsértődne, kacéran emeli rá hosszú műszempillái alól a tekintetét. Az idült az állomásfőnök megjelenése szakítja félbe. Lihegve jött, rövidnadrágban és atlétatrikóban:

– Lejöttem pár percre! Csak megmártózom, és rohanok is vissza, mert esedékes egy teherszerelvény, az isten verje meg az ilyen szolgálatot!

Erre mindenki képzeletében ott van a hosszú-hosszú vonat, ahogy átrobog a szemérmetlenül kitakarózott kaszálók, a tikkadtan álló nyárfák és valószínűtlenül sárga tarlok között titokzatos célja felé. Látni lehet a masinistát, ahogy kék inge ujját feltűrve kinéz a reménytelenül elterülő tájba, csak integetni kéne neki, talán még vissza is intene.

A főnök körülnéz, mert egyelőre nem futott be a szikrázó szemű tanítónő a málé urával, csak Mohl Pohl látni, ahogy egy képregény hőse után elnevezték az öreg festőt. Kinn áll a parton, kicsit távolabb az „intelligenciától”, elég disznóság, hogy így lenézi őket, s rejtélyes magányába zárkózva tájképet fest, ahelyett hogy legalább pár percre elvegyülne közöttük, ha csakugyan úriember, aminek tartja magát.

Mohl Pohl jelenléte különben is izgatta a falusi kedélyeket. Pedig maga volt a megtestesült alkalmazkodás. A parasztnak is előre köszönt, ha kinn ültek, egy egész bokor vasárnap délután a házak előtt, és állati szemérmetlenséggel bámultak rá, amíg csak el nem tűnt széles karimájú kalapjával, amely alól kilógtak hosszú, fehér fürtjei, s egyenes testtartása ellenére is ott gubbasztott a vállán, mintegy előlegezett mementóként a halál láthatatlan madara. „Mindörökké!” – fogadták mégis, ha mindjárt némi fejcsóválással is, barátságos köszönését.

De hát csak álljon ott a parton, és fesse a képet, amely korántsem legelésző nyáját vagy nyájasan hajbókoló akácfaakat ábrázol, lombjaik alatt a pásztorral, aki mélán fújja furulyáját, hanem valami egymásra hányt lángoló és kellemetlenül kihívó rakás semmiséget.

Nikola is messze jár már a szekerével, s mindjárt befut az autóbusz

az egyik városból, hogy elvigye utasait a másik városba.

– Maga is utazik? – szól hozzá édeskésen leereszkedve a nagygazda felesége, s Mohl Pohl nem kevésbé kedvesen bólogat a nagy kalapja alatt, mint aki tudatában van a ténynek, hogy olyan ő itt, mint a szálla a halban, vagy a szemétszedő cigány, aki éppoly magányos és idegen ebben a környezetben, akárcsak ő is.

– Párizsban élt, és nagy lakása van a városban, meg felesége és cselédje? Hát hogy lehet akkor, hogy itt él magában egy faluszéli házban?

Így tapogatóznak felé a kérdések, mint amikor a csiga kidugja nyálkás fejét a házából, és néz bele vakon a világba, ha százszor szép fiatalasszony a kérdező, s az ura az első gazdák közé tartozik. Jó, a papa még szolgalegény volt, náluk viszont már két kocsi áll a garázsban, és katedrálisüveggel van kirakva a folyosó minden ablaka, míg benn a szekrény tetején ezüstgondola látható, mert Velencében is jártak a ház lakói, megálltak a San Marcón egy órára, s máris sürgette indulásukat a tisztelendő úr, aki a közös kirándulást szervezte.

Talán ezért nehéz felfogni, hogy mit akar ő itt, amikor mindenki városba törekszik, liftes házba, erkéllyel az ablaka alatt.

Két kövérre hízott korosabb paraszt is kérdően néz rá dupla tokát nyomva, feneketlen gögjükben felfuvalkodva, s akkor már feltűnik a busz.

– Költöznek a fecskék! – mutat Mohl Pohl az ólomszürke égre, és békesség van a szívében. Az a békesség, amely a természet jóvoltából árad el a virágos ablakú házak és a messzire nyúló kertek fölött, mintha semmi sem változott volna, s olyan lenne itt a világ, amilyen évszázadokon át volt. És az esendő emberi lélek sem ismerne kapzsiságot, gögöt, mintha még mindig liliomok nyílnának az említett kertekben, mint régen. Mohl Pohlt ebből az illúziójából semmi sem képes kiábrándítani. Legkevésbé a valóság.

– Tényleg! – bámul el a fiatalasszony az égre nézve, s a csapatosan szálló fecskékre, amelyek tudvalevőleg az ősz előhírnökei.